

Süryânî Mikâil Vakayinamesi

— İsmail Hami DANİŞMEND —

Horasan'da Türkler devlet kurup saltanat tahtında Tuğrul-Bey bulunduğu sırada, bu padişah (Emir Basîsârî) (88) kumandasında kalabalık bir Türk kütlesi sevketti. Emir, «Balaş» a (89) kadar ilerleyip bir sene orada kaldıktan sonra Horasan'a döndü.

Bundan biraz sonra, yâni 1379 tarihinde tekrar sefere çıktı ve şimdi «Halep» denilen «Berrhoé» (90) ye kadar geldi. Türklerin «Coelé-Syrie» (91) ye ve Palestin sahillerine çıkışları işte böyle oldu. Bunlar, merhametsizce yağma ve tahrib ederek bütün bu ölkeleri hâkimiyetleri altına aldılar.

ON BEŞİNCİ BAB

Dördüncü fasıl

Roma imparatoru Konstantinus oğlu Mihail devrinin başlangıcıyla Pontos kıt'asında ikinci Türk saltanatının kurulmasından ve bu devir ermenilerinden Filartus'un zuhurundan bahseder.

Türlere mağlûb olan Romalılar bir daha artık hiç bir zaman onlara karşı koyamadılar (92). 1389 tarihinde tahta çıkan imparator (Michel = Mihail) korkuya kapıldı (93). Bir takım ötek ve kancık müşavirlerin sözlerine ehemmiyet verdi, sarayından dışarı çıkmadı ve Türklerle karşı koymaya gitmedi. Pontos'da kalan halkın bakıyesini toplamağa tekrar adam gönderdi ve bunları denizin öte yakasına (94) geçirdi; Romalıların ellerinde bulunan

(88) Evvelâ Abbasîlerin, ondan sonra Fâtımîlerin hizmetinde bulunan ve nihayet Abbasîlerle Selçukîlere isyanından dolayı Sultan Tuğrul-Bey tarafından bir muharebede öldürülen (Ebu-l-Hâris Arslan ibni Abdullah-il-Besâsîrî).

(89) Antakya ile Halep arasında: Balat.

(90) «Berrhoé» şeklinden başka «Beroea», «Bérée» «Béroé» şekillerine de tesadüf edilir: Şimdi kullandığımız «Halep» şekli «Chelbon», «Chalybon» ve «Halebon» şekillerinden gelir. Bu son üç şekil Kitab-ı mukaddes'e göredir.

(91) «Coelé-Syrie», «Coelesyria» yahut «Célé-Syrie» Suriye'de Lübnan ve «Antiliban = Cebel-Şarki» sıradağları arasında «Buka-ül-Aziz» vâdisinin eski ismidir. Lâtince'de «Coelesyria» şekli «Çukur Suriye» mânasına gelir. Sonraları bu isim bazan «Cenubi Suriye» mânasına da kullanılmıştır.

(92) Burada «Romalılar» dan maksat Bizanslılardır.

(93) Bu tefrikanın V inci nüshadaki 67 nci ve VI nci nüshadaki 83 üncü hâşiyelerine bakınız.

(94) «Denizin öte yakası» ndan maksat, Antakya'daki müellife nisbetle Rumeli tarafıdır.

Kalelerle şehirler haşyet ve dehşet içinde kaldı.

Türkler bu büyük zaferi kazandıktan sonra tekmiil Ermenistan'a hâkim oldular. Sultanları olan ve onlarca «Âdil» diye anılan (Ebu-l-Feth Alp-Arslan) (95) amcazadesi (Süleyman) (96) Kapadokya ve Pontos ölkelerine gönderdi ve ona oralarda kendisini sultan ilân etmek salâhiyetini verdi. Süleyman gelince, Romalılar önünden kaçtı. O da «Nicée» (97) ve «Nicomédie» (98) şehirlerini zaptetti ve burada saltanat kurdu: Bütün bu kıt'a Türklerle doldu. Bağdad halifesi bunu işidince bir bayrakla diğer bir takım şeyler gönderdi ve Süleyman'a bizzat taç giydirerek onu sultan, yâni kiral ilân etti ve işte bu suretle hâkimiyeti tasdik edildi. Bu vaziyet üzerine Türklerin iki hükümdarı oldu: Biri Horasan'da, biri de Anadolu'daydı; «Margiane» (99) dakiler de başkaydı.

Bu devirde, 1396 senesinde, Mısırlılar da ilk arap devletinden ayrıldılar (100). Her ne kadar Mısırlılar Arap cinsindenseler de, Mısır'dakilerle Irak'dakiler arasında bulunan mezhep ihtilâfından dolayı hükümet itibariyle de birbirlerinden ayrıldılar. Bunun üzerine Horasan sultanı, «Ortos» (101) kabilesinden (Aqsîs) (120) isminde bir emiri gönderdi; bu emir Mısırlılardan Şam'ı zaptetti. Daha ileri gidip Kudüs'e, tekmiil Palestin'e, Sur'a ve Sayda'ya hâkim oldu. Romalılar artık mağlûb edilmiş oldukları için, bu emirin önünden deniz yoluyla da kaçtılar.

«Iconium = Konya» da saltanat süren Süleyman (103) Antakya'da bulunan rumların kuvve'ten düştüklerini ve miktarca pek azaldıklarını görerek yanına üç bin hafif süvari aldı, dağları aştı ve gece yüzüne birdenbire şehri bastı. Türkler burada bir çok adam öldürdüler ve şehri zaptettiler. Büyük

(95) V inci nüshada 75 inci nota bakınız.

(96) V inci nüshada 76 nci nota bakınız.

(97) İznik şehri: En eski ismi «Antigonea»dır; Büyük İskender devrinden itibaren «Nicaea» ismi verilmiş ve bu isim fransızcada «Nicée» şeklini almıştır. Bu şehre eskiden «Ancore» ve «Hélicore» isimleri de verilmiştir. Anadolu Selçukîlerinin ilk payıtahtı burasıdır. Konyanın merkez olması, ilk Ehlisalip devrinde bu şehrin Haçlılar tarafından işgali üzerinedir.

(98) Lâtinlerin «Nicomedia» ve Haçlıların da «Nicomie» dedikleri İznik şehri.

(99) Eski Horasan'ın merkezi olup şimdi Rusya'nın Mâveray-ı-Hazer vilâyetinde bulunan «Merv» şehri: «Merv-i-Şahcan» şekli de kullanılmıştır. Eski Persler «Marghu» derlerdi. Bu şehir Sultan Alp-Arslan'la Sencer zamanlarında bir aralık İran Selçukîlerinin payıtahtı olmuştu. Sultan Sencer'in türbesi buradadır.

(100) Mısırlıların ayrılışından maksat, Fâtımîlerin Mısır'ı alıp Suriye'ye doğru ilerlemeye başlamalarıdır.

(101) Artık oğulları hanedanının müessisi (Eksik oğlu Artık): Aşağıdaki nota bakınız.

(102) (Chabot) bu ismi (Atsız) diye izah ediyorsa da, müellif bu zatin Kudüs beyliğinde bulunduğundan bahsettiğine göre, her halde bunun (Eksik oğlu Artık) olması lâzımgelir: Mikâil'in kaleminde (Eksik) ismi (Aqsîs) olmuş demektir.

(103) Süleyman'ın payıtahtı Konya değil, İznik'dir: Konya'nın merkez ittihazı bunun oğlu olan Birinci Kılıc-Arslan zamanında olmuştur. Yukarda 97 nci nota bakınız.

190-192

«**Cassianus = Kassiyanus**» kilisesini câmiye tahvil ettiler.

İşte bu devirde, 1396 senesinde Türklerin Tanuşman (104) isminde bir emiri Kapadokya kıt'asını istilâ edip «**Sébaste = Sivas**», «**Césarée = Kayseri**» ve şimal havalisinin diğer taraflarında saltanat sürdü. «**Benê Tanuşman = Benî Danişmend**» ailesinin şevket ve kudreti işte o zamandan başladı (105).

Bütün bu prensliklerin (106) teşekküle başladıkları sıralarda, gene bu memleketlerde ortaya yepyeni bir devlet çıkıp birdenbire büyümeye başladı.

Ermeni ırkından olup adetleri takriben elliye bulan bir takım haydutlar bir araya gelip bir müfreze teşkil etmişlerdi. Türk istilâsından istifade eden bu haydutlar da (Anadolu'ya) girip şekavete başladılar. Bunlar «**Maraş**» taraflarında «**Şîrbaz**» isminde bir köy ahalisinden ve gene ermeni cinsinden (**Philardus = Filardus**) isminde bir delikanlıya tesadüf ettiler. Bu delikanlının kuvvetli, şeytan ve yağmacılıkla katillikte pek gözlü olduğunu görüp onu da yanlarına aldılar ve kendilerine rehber ve reis yaptılar. Bu memleketler sahipsiz kalmış olduğundan, buraları Türklerle beraber bu ermeniler de yağma etmeye başladılar. Biraz sonra Filardus Kilikya taraflarında bir

(104) Ermenice nüshada bu fıkra şöyledir: «... İşte bu sırada hal ve tavrında büyük bir tevazu görünen dindar ve son derece kerim bir emir bir çok askerlerle ve Sultan Alp-Arslan'ın emriyle Kapadokya'ya geldi. Sivas, Kayseri vesaireyi fethedip büyük bir devlet kurdu. Bu zat Danişmend sülâlesinin büyük dedesi olup bu hanedan onun ismiyle anılmaktadır. Vaktiyle bir takım Türkler (Thédalie = Türkistan) dan esir olarak getirildikleri zaman Arap dinini öğrenmişler ve Muhammed'in mezhebine girmişlerdi; bu emir işte bu peygamberin bütün diğer hükümdarlardan ziyade mücahidi kesildi ve onun yolundan gitti».

(105) Cenâbi. Hezarfen Hüseyin Efendi, Âli Çelebi ve Kâtip Çelebi gibi Osmanlı müellifleriyle muhtelif tarihlerde yazılmış Dânişmendnâmelerde Anadolu fatihi gösterilen ve İslâmiyetten sonra Anadolu'nun XI inci asırdaki fethinde en mühim rolü oynayan (**Ahmed Danişmend**)in ismi Süryâni menbâlarında (**Tanuşman**), Bizans menbâlarında (**Tanisman**), Ermeni menbâlarında (**Tanişman**), Ehlisalip menbâlarında (**Danisman**), (**Doniman**), (**Danimo**), (**Doliman**), (**Dolman**) ve bazı Arap menbâlarında da (**Dânüşmend**) gibi bir çok tahriflere uğramıştır. Ahmed Danişmend'in nesebi bazı vakıfnâmelerde (**Battal Gazi**) ye bağlanmakta, Yazıcılarda Ali Efendi'nin «**Tevârih-i âli Selçuk**» unda Hâzrem hükümdarlarına çıkarılmakta ve Bizans müverrihlerinden (**Nikitas Khoniatis**)in tarihinde de İran'ın «**Eskâniyân**» sülâlesine nisbet edilmektedir. Muhtelif vesikalara nazaran Ahmed Danişmend İran Selçukilerinden Malazgird kahramanı Sultan Alp-Arslan'ın damadı, Melikşah'ın eniştesi ve Anadolu Selçukilerinin birincisi olan Kutulmuş oğlu Süleyman'ın dayısıdır. O devir Türklerinin biri müslümanlık itibariyle arapça ve diğeri de milliyet itibariyle türkçe olmak üzere ekseriyetle iki isim taşımak âdetine göre, Danişmend Gazi'nin arapça ismi bütün vesikalara istinaden (**Ahmed**) ve türkçe ismi de İbni-Şeddâd tarihine nazaran (**Anuştekin**) şeklinde tesbit edilebilir: Süryâni müverrihlerinden Malatyalı Ebul-Ferec'de görülen (**Anuşmede**) şeklinin baş tarafı itibariyle (**Anuştekin**) isminden ve son kısmı itibariyle de (**Danişmend**) lâkabından muharref olmak ihtimali vardır. Kâtip Çelebi'ye göre (**Danişmend**) lâkabı ilmi bir ünvanndan ibarettir. Hâfiz Abri'nun izahına nazaran, Bizans imparatoru Romanos Diyoyenis'in esaretiyle neticeleşen Malazgird muharebesinde en büyük âmil Ahmed Danişmend'dir.

(106) Selçukilerle Danişmendiler.